

[West Coast Settlement Reserves Amendment. Niu Tireni. Te Tau Wha Te Kau Ma Whitu o Te Kuinitanga o Kuini Wikitoria.

Whakawhaitanga.

Ingoa.

- Ingoa Poto.
- Whakamaoritanga.
- Ka ahei te Kawana i roto i te Kaunihera ki te whakamana i etahi riihi i runga i te ripoata a tetahi Komihana i raro i "Te Ture Whakatau i te Tai Hauauru (Aotearoa) 1880." Ko nga reti me utu ki te Kai-tiaki o te Katoa.
- Nga whakataunga a te Kooti Whakarite Whenua i roto i te takiwa rau-patu ka whakaurua ki roto ki nga karaati o muri mai. Nga kiripi i whakaputaina i runga i aua whakataunga e kore e mana.
- Ka whakanua atu te rarangi 13 o taua Ture.
- Nga tikanga mehemea kaore he maori e tika ana kia tango i nga reti.
- I mua atu i te tukunga a te Kai-tiaki o te Katoa i nga whenua kia riihitia, i mua atu ranei i tona utunga reti me whakaatu te nuinga o nga tangata o te Karauna karaati i te nuinga o te wahi ki ia tangata ki ia tangata o ratou. Ko te reti me tuha i runga i taua whakaatu. He mana to nga tangata o te Karauna karaati ki te whakatu i tetahi i etahi ranei o ratou hei tango i o ratou hea.
- Tikanga riihi i raro i te rarangi iti (1) o te rarangi 11 o taua Ture ka whakanua atu. Tikanga whakarite utu mo nga whakapainga.
- Whakatikanga o te rarangi 8 o taua Ture.
- Whakamananga i nga karaati o nga rahui, i etahi wahi ranei o te rahui i whakaputaina i raro i "Te Ture Whakatau i te Tai Hauauru (Aotearoa) 1880."

HE TURE hei whakatikatika i "Te Ture Whakatau i nga Rahui o te Tai Hauauru, 1881."

No Reira Ka Meingatia Hei Ture e te Runanga Nui o Niu Tireni, i raro ano i tona mana, nga tikanga e mau ake nei:—

- Ko te Ingoa Poto o tenei Ture ko "Te Ture Whakatikatika, 1883," o Te Ture Whakatau i nga Rahui o te Tai Hauauru, 1881."
- "Taua Ture" ko tona tikanga ko "Te Ture Whakatau i nga Rahui o te Tai Hauauru, 1881."
"Komihana" ko tona tikanga he Komihana i whakaturia i raro i "Te Ture Whakatau i nga Rahui o te Tai Hauauru (Aotearoa) 1880."
"Takiwa Rau-patu" ko tona tikanga ko te takiwa rau-patu e whakahuatia ana i roto i te Ture i runga tonu ake nei—"Te Ture Whakatau i nga Rahui o te Tai Hauauru (Aotearoa) 1880."
- Ahakoa nga kupu o roto i te rarangi iti tuatahi o te rarangi tekau ma waru o taua Ture, ki te marama te Kawana i runga i te ripoata mai a tetahi Komihana i raro i "Te Ture Whakatau i te Tai Hauauru (Aotearoa) 1880," ara, tera ano i etahi takiwa i riihitia tetahi whenua, he rahui he wahi ranei no tetahi rahui i karaatitia i raro i te Ture e kiia ake nei o te 1880, a, ko nga kai-tuku riihi nga tino tangata o te iwi o te hapu ranei e pa ana ki taua whenua, a, e tika ana ratou i runga i nga ritenga Maori hei whakahaere, a, ko ratou tonu nga kai-whakahaere o te iwi o te hapu ranei i roto i aua tu mahi, heoi mana ano ma te Kawana e whakamana taua riihi mo te roa ano o te takiwa i whakaritea ai, na ko taua whakamananga a te Kawana i roto i te Kaunihera me tuturu tonu me pumau rawa:

Engari hoki me hanga rawa he mapi tika o taua whenua kua riihitia ra, a me whakaahua rawa ki runga ki te riihi e tetahi kai-wea whai mana i runga i te whakapai a te Komihana:

Mehemea e whakaritea ana kia hanga taua mapi i mua atu o te whakamananga o te riihi na me hanga i runga i te utu a te hunga ki a ia te riihi.

Engari ki te whakamanaia tetahi riihi i raro i taua Ture i tenei Ture ranei, ko nga reti a muri ake nei me utu ke ki te Kai-tiaki o te Katoa a mana e tuha haere ki nga tangata i karaatitia atu ai ki a ratou te whenua, i raro ano i nga tikanga e mau nei i roto i tenei Ture.

- Katoa nga whakataunga whenua o mua atu nei a te Kooti Whakarite Whenua i roto i te takiwa rau-patu ki etahi Maori, na ko nga whenua o te iwi o te hapu ranei o aua Maori i karaatitia ano i muri mai, tenei ano ranei ka karaatitia; a tera ranei ko etahi rahui kua karaatitia kua wehea ranei mo to ratou iwi mo to ratou

hapu ranei i roto i te takiwa rau-patu i raro i nga tikanga o "Te Ture Whakatau i te Tai Hauauru (Aotearoa) 1880"; na ko aua whakataunga tuatahi ra me mea kua uru kua whakangaromia atu ki roto ki nga Karaati me nga wehenga o muri mai. Na ko nga Kiripi katoa tena pea i whakaputaina mo aua tu whakataunga me kaua e whai mana.

- A tera etahi whakaaro i tipu ake mo te nui o te mana i hoatu ki runga ki te Komihana hei whakawa hei whakatau i te tika kia tu he kai-riiwhi ki nga whenua a nga Maori kua mate a e takoto ana i roto i te takiwa rau-patu.

Na ka meingatia hei ture kia penatia te rarangi tekau ma toru o taua Ture mehemea tonu nei i uru, a e tika ana kia whakatoroa atu kia whakahaea ki runga ki nga whenua kua hanga he Karauna Karaati kua whakaputaina ranei i mua atu i te ra o aua whakawakanga me aua whakataunga.

- Ki te mea ka kore he Maori e tika ana kia riro i a ia te reti te moni ranei o tetahi rahui o tetahi wahi ranei o tetahi rahui e whakahaea ana i raro i taua Ture, na me pupuri e te Kai-tiaki o te katoa aua reti me aua moni i runga i te tiaki mo nga tikanga e tohutohua ana e te Kawana i roto i te Kaunihera.

- Na hei tikanga kia wawe ai te utua nga reti kihai ra i puta i runga i nga riihi i karaatitia i whakamanaia i raro i nga ritenga o taua Ture, ma te Kai-tiaki o te Katoa i mua i tona tuku i te whenua ki te riihi, a mehemea he whenua kua riihitia, kati hei mua atu i tona utunga i nga reti, mana e mea kia tuhituhi atu ki a ia te nuinga o nga tangata whaitake o te karaati mo te whenua ka riihitia ra, akuanei ranei riihitia ai, na ko taua tuhituhi a ratou ki te Kai-tiaki hei whakaatu i te nuinga o te paanga whaitake o ia tangata o roto o te karaati ki te whenua e takoto ana i roto i te karaati mo te whenua e riihitia ra.

A ma te Kai-tiaki o te Katoa ia wa ia wa e utu aua reti kua hui haere ra ki ia tangata o te karaati i te mea e tika ana i runga ano i ta ratou whakaritenga i tuhituhi ai, ki tena tane ki tena wahine ranei; a ki te mate tetahi Maori e tika ana kia puta he reti ki a ia, ki te ngaro ranei, ki te kore noa ranei e puta ake, ma te Kai-tiaki o te Katoa e pupuri te wahi o te reti mana; na mehemea kua mate taua Maori me utu e te Kai-tiaki tona wahi o te reti ki te kai-riiwhi mona (ki te ai ra he kai-riiwhi). i runga i te whakaaturanga ake i te *ota* whakaturanga riiwhi a tetahi Komihana a tetahi tangata ke atu ranei e whai mana ana i te ture hei hanga pera; a e kore e taea te whakahe tetahi pukapuka whakaatu i te utunga reti e hoatu ana i raro i nga tikanga o tenei Ture.

Ka ahei noa atu i runga i te ture etahi tangata o nga karaati mo nga rahui e whakahaea ana i raro i taua Ture, me tenei Ture, etahi ranei o ratou, ahakoa pakeke aua tangata kaore ranei, he mea marena ranei, ki te tuhi atu i raro i tona ringaringa haina rawa i te aroaro o te Komihana Whakatau i nga Rahui o te Tai Hauauru hei whakatu i tetahi i etahi ranei o aua tangata o te Karaati hei tango i tetahi wahi i etahi wahi ranei o nga reti a te tangata a nga tangata ranei e whakatu ra i a ratou, na ko te pukapuka e tuhia ana te tangata e nga tangata ranei e whakaritea peratia ana ka tika tonu hei whakaatu kua utua aua reti tetahi wahi ranei.

- Katoa nga riihi e whakaputaina ana i raro i nga tikanga o te rarangi iti *tuatahi* o te rarangi *tekau ma tahi* o taua Ture ka taea te whakarite hei te *toru te kau* o nga ra o Hune mutu ai, a ko te wa tuatahi e mutu ai hei nga tau e *toru tekau* i muri iho i nga ra timataranga o te riihi; engari ka tau ano ki runga ki aua riihi nga whakaaetanga me nga tikanga e whakaaro paitia ana e te Kai-tiaki o te Katoa.

A e tika ana i runga i te Ture ma te Kawana i roto i te Kaunihera i raro ano i nga tikanga hanga mo te karaati me te whakaputa i aua riihi, e whakarite kia hia ranei te utu mo nga whakapainga (mehemea ra he whakapainga) hei whakataunga atu ki nga tangata i riihi i aua tu riihi, a ma te Kawana ano e whakarite nga tikanga hei whakataunga hei pupurutanga ranei i aua moni utu mo nga whakapainga.

- Ka whakatikaia i konei te rarangi tua-waru o "Te Ture Whakatau i nga Rahui o te Tai Hauauru 1881," ara:—

¶ Nga kupu "tauau Kai-tiaki" i roto i te raina tua-ono o taua rarangi ka whakarereia i roto i taua ture, na ko nga kupu, nei "Te Kai-tiaki o te Katoa" ka whakauru atu ki roto;

¶ Nga kupu "tauau Kai-tiaki" i roto i te raina tekau ma wha o taua rarangi ka whakarereia i roto i taua Ture na ko nga kupu nei "Kai-tiaki Whakatau i nga Rahui o te Tai Hauauru" ka whakaurua atu ki roto.

- A notemea kua ara etahi whakaaro mo te tika mo te he ranei o etahi karaati rahui, wahi ranei o etahi rahui i whakaputaina i raro i te mana o "Te Ture Whakatau i te Tai Hauauru (Aotearoa) 1881," ko te take he kore kaore i whakaritea aua rahui i mua atu i te whakaputanga o nga karaati, na e tika ana kia whakakorea aua whakaaro pera:

Na ka meingatia hei ture ko nga karaati rahui i whakaputaina i mua atu e te Kawana, e te Kawana ano ranei i roto i te Kaunihera, a e mea ana no raro i te mana o "Te Ture Whakatau i te Tai Hauauru (Aotearoa) 1880," me kaua e meatia kei te kore mana aua rahui i karaatitia ra kaua e whakahengia i runga i tenei take anake i hangaia i whakaritea hoki i mua atu i te otinga o nga tikanga o roto i te Ture i runga ake nei ara te Ture o te tahi mano waru rau waru tekau.